

İKTİSAT VE GİRİŞİMCİLİK ÜNİVERSİTESİ
Türk Dünyası İşletme Fakültesi
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

BEŞİNCİ ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

"TÜRK DÜNYASININ GELECEĞİ"

Bu kongre Calalabat şehrinin
130. yılına armağan edilmiştir.

Calalabat
KIRGIZİSTAN
11 - 13 Haziran 2007

Kişilerarası İletişimin Konaklama İşletmelerindeki Önemi 897

Türkiye'de Ticari Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 905

Mikro Finans Sisteminin Kırgızistan Uygulaması ve Sonuçları (Celalabad Vilayeti Alabuka Bölgesi) 917

Örgütsel Destek ve Üst Yönetici Desteğinin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi Konusunda Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma 927

Otel İşletmelerinde Performans Değerlendirme 939

Stratejik Yönetimin İhtiyaç Duyduğu Veri Tabanının Üretilmesi: Erp Uygulamaları 949

Rekabet Politikalarının Kobiler Üzerindeki Etkileri ve İmaları 957

Üretim Stratejisine Dayalı İşletme Performansı: Kuramsal Bir Değerlendirme ve İleriye Yönelik Çalışma Alanları 961

Stratejik Kararların Alınması ve Uygulanması Aşamasında Karşılaşılan Problemlere Yönelik Ekonometrik Bir Uygulama: Türk Tekstil Sanayi Örneği 971

Türk Dünyasında Hukuki Düzenlemeler, Devlet Politikaları, Yerel Yönetimler, Siyasi Partiler, Hükümet Değişiklikleri ve Gelecek

Soğuk Savaştan Günümüze Abd'nin Orta Asya Türk Dünyasındaki Din Politikaları 985

Kırgızistan'da Elektronik Devlet Uygulaması 993

Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinde Kamu Yönetimi Reformlarını Belirleyen Etkenler 1005

Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği 1015

Kamu Kesiminde Performans Odaklı Yönelim: Hesap Verme Sorumluluğunun Gelişimi ve Performans Denetimi 1029

Siyasal Karar Alma ve Kamusal Hizmet Tercihlerinin Belirlenmesinde Bürokratik Üretimin Niteliği 1039

Kaliteli Hizmet Sunumunda Bir Aracı Olarak E-Devlet 1047

Yerel Yönetişim: Sakarya ve Kocaeli Büyükşehir Belediyelerinin Hizmet Kalitesine İlişkin Karşılaştırmalı Bir İnceleme 1057

Kırgızistan'da Anayasa Değişikliği ve Cumhurbaşkan'ın Yetkileri 1071

Yeni Yerel Yönetimler Kanunları Çerçevesinde Türkiye'de Yerel Katılım 1078

Türkiye'de Büyüme ve Vergi Oranları İlişkisi 1087

Yerel Yönetimlerde "Değer Paradigması" Olarak İtibar Yönetimi: Adapazarı Büyükşehir Belediyesinde Bir Alan Çalışması 1097

Kayıt Dışı Ekonomi ve Yolsuzluk Çerçevesinde Kayıt Dışı Devletin Ortaya Çıkışı 1109

Geçiş Ekonomilerinde Maliye Politikası Uygulamalarına Anayasal İktisat Yaklaşımı 1117

Postmodern Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türk Dünyasındaki Yansımaları 1127

Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinin Cumhurbaşkanlıkları : Karşılaştırmalı Bir İnceleme 1135

KONGRE OTURUM PROGRAMI:

Gün	Saat	SALON A	SALON B	SALON C	SALON D	SALON E	SALON F
12 Haziran 2007 Salı	09:00 – 09:05	Doç.Dr. Mehmet YÜCE	Doç.Dr. Abdurrahman HAÇKALI	Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ	Doç.Dr. Muhittin TUŞ	Prof.Dr. Coşkun ATAYETER	Prof.Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
	09:05 – 09:20	1 59 246 Isa GÜNEŞ	2 10 075 Seyhan FIRAT	3 06 042 Nuri KÖSTÜKLÜ	4 15 142 Muhittin TUŞ	5 14 040 Coşkun ATAYETER	6 28 236 Ahmet Hamdi AYDIN
	09:25 – 09:40	1 43 158 Mustafa TALAS	2 08 066 Fatih BAŞBUĞ	3 01 006 Osman SÖNMEZ	4 28 251 Abdullah KÖK	5 34 116 Ali KARABACAK	6 05 094 S.Mustafa ÖNEN
	09:45 – 10:00	1 11 049 Adem ÖĞÜT	2 27 236 Atila DOĞAN	3 30 248 Дүйшөбек Сапаралиев	4 22 144 İsmail ULUTAŞ	5 07 014 Derya Özlhan YAVUZ	6 10 146 Savaş ÇEVİK
	10:05 – 10:20	1 21 086 Mustafa YÜCEL	2 20 197 Erol TURAN	3 14 080 Şemsettin Ziya DAĞLI	4 13 130 Ahmet AYTAÇ	5 29 101 Ali ALAGÖZ	6 18 196 M.AKAL-H.YILDIZ
	11:00 – 11:05	Doç.Dr. Adem ÖĞÜT	Prof.Dr. Tahir AKGEMCİ	Prof.Dr. Suat CEBECİ	Doç.Dr. İsmail ULUTAŞ	Prof.Dr. Mümin ERTÜRK	Prof.Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
	11:05 – 11:20	1 32 120 Ayşe ÖZCAN	2 28 243 Tahir AKGEMCİ	3 15 087 Suat CEBECİ	4 18 160 Türker EROĞLU	5 71 234 Hasan Kürşat GÜLEŞ	6 23 222 İlter Ünlükaplan
	11:25 – 11:40	1 24 095 Şükrü İNAN	2 26 213 Said KINGIR	3 07 056 Dilaver GÜRER	4 07 058 Fatma AÇIK	5 35 117 Yunus Emre ÖZTÜRK	6 31 246 Erdal ARSLAN
	11:45 – 12:00	1 22 088 Mehmet KARA	2 04 036 Hatice YALÇIN	3 23 190 Atila DOĞAN	4 27 098 Özen YAYLAGÜL	5 65 200 Şaban KÖKTÜRK	6 13 074 Hasan TUTAR
	12:05 – 12:20	1 03 008 Yüksel KAŞTAN	2 21 202 Kazım YILDIRIM	3 03 028 Cengiz Buyar	4 04 047 Ahmet GÜNGÖR	5 73 242 Soner TAŞLAK	6 11 092 Erol TURAN
	14:00 – 14:05	Doç.Dr. Mustafa AKAL	Prof.Dr. Kyосеин Исаев	Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ	Doç.Dr. Türker EROĞLU	Prof.Dr. Coşkun ATAYETER	Prof.Dr. M. Ali GÜROL
	14:05 – 14:20	1 49 193 Mehmet YÜCE	2 14 164 Selehattin AKPINAR	3 19 174 Kadir TUĞ	4 03 016 Halide BABAYEVA	5 13 032 Coşkun ATAYETER	6 29 239 S.Mustafa ÖNEN
	14:25 – 14:40	1 18 069 Yaşar AYYILDIZ	2 13 161 Zekeriya MIZIRAK	3 26 210 İbrahim ÖZKILIÇ	4 16 143 Uğur SOLDAN	5 05 012 Selçuk KENDİRLİ	6 15 180 Muratbek KALIEV
	14:45 – 15:00	1 35 128 A.Kadir KÖKOCAK	2 12 110 Vedat ÇINAR	3 21 186 İbrahim KALKAN	4 21 177 Durdu YÜCEL	5 38 124 Murat ÖZ	6 04 070 Sergey KARTASHOV
	15:05 – 15:20	1 61 252 Erhan ARIKU	2 25 212 Said KINGIR	3 13 082 Zuhra ALTIMIŞOVA	4 24 201 Kazım YILDIRIM	5 66 207 Sevda Y. COŞKUN	6 12 123 Namık K. ERDEMİR
	16:00 – 16:05	Doç.Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK	Doç.Dr. Seyhan FIRAT	Doç.Dr. Дүйшөбек Сапаралиев	Doç.Dr. İsmail KIZILIRMAK	Doç.Dr. Recai COŞKUN	Prof.Dr. Ömer ULUKAPI
	16:05 – 16:20	1 31 102 Metin YILDIRIM	2 09 072 Abdurrahman HAÇKALI	3 28 229 Husnu Yilmaz Livatyali	5 39 129 Tolga GÖK	5 50 154 Talantbek SEYITBEKOV	6 25 224 İlter Ünlükaplan
	16:25 – 16:40	1 52 215 Nihat IŞIK	2 15 168 Кусеин Исаев	3 10 062 Mehmet BAŞBUĞ	5 11 026 Mete SEZGİN	5 24 084 Nurhodja AKBULAEV	6 17 191 Ramazan ŞENGÜL
	16:45 – 17:00	1 01 002 Adem Karakaş	2 06 037 Anarkul Urdaletova	3 29 240 Kürşad GÜLBEYAZ	5 32 112 Kutay OKTAY	5 47 151 Mikail ALTAN	6 21 220 Hasan TUTAR
	17:05 – 17:20	1 50 195 Mustafa AKAL	2 03 027 Mithat DİREK	3 16 141 Refika FIRAT	5 44 147 Şafak ÜNÜVAR	5 12 031 Mürşit IŞIK	6 09 127 T.Naci SARUÇ
13 Haziran 2007 Çarşamba	09:00 – 09:05	Doç.Dr. Mehmet YÜCE	Prof.Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ	Doç.Dr. Dilaver GÜRER	Doç.Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK	Prof.Dr. A.Vecdi CAN	Doç.Dr. Abdullah KÖK
	09:05 – 09:20	1 06 021 Serkan GÜZEL	1 13 052 Coşkun ATAYETER	2 01 011 Акматали Аликбеков	5 56 179 Mehmet Ferhat ÖZBEK	5 40 134 Nurhodja Akbulaev	6 01 114 Nuri KİRAZ
	09:25 – 09:40	1 04 017 Mahmut YARDIMCIOĞLU	1 09 034 Hatice YALÇIN	3 08 057 Yüksel KAŞTAN	5 16 043 Fatih İ. KURŞUNMADEN	5 10 025 Semih BÜYÜKİPEKÇİ	6 30 244 İsa GÜNEŞ
	09:45 – 10:00	1 40 140 Hayati BEŞİRLİ	1 25 096 Şükrü İNAN	3 09 059 Gülmisâl EMİROĞLU	5 59 010 Muharrem TUNA	5 22 078 Rabia ÖZPEYNİRCİ	1 16 064 S.Bilge KESİKNKILIÇ
	10:05 – 10:20	1 15 063 Bünyamin AYHAN	1 48 185 İlker İbrahim AVŞAR	3 12 078 Tuncay ÖZDEMİR	5 21 065 Şaban KÖKTÜRK	5 37 121 Gökhan BARAL	1 12 049 Metehan TEMİZEL
	11:00 – 11:05	Doç.Dr. Adem ÖĞÜT	Prof.Dr. Coşkun ATAYETER	Prof.Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ	Doç.Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK	Doç.Dr. İsmail KIZILIRMAK	Doç.Dr. Atila Doğan
	11:05 – 11:20	1 19 073 Cahit GELEKÇİ	1 23 093 Metehan TEMİZEL	5 31 111 Aziz KAĞITÇI	5 04 009 Davran YOLDAŞEV	5 72 241 İsmail KIZILIRMAK	1 17 068 A.Aella UĞUR
	11:25 – 11:40	1 55 232 Nesrin KENAR	1 54 230 Hamit BASIK	5 28 099 Yüksel ÇELİK	5 17 044 Hakan CANDAN	5 15 041 Azamat MAKSUDUNOV	1 10 038 Filiz Tufan EMİNİ
	11:45 – 12:00	1 58 238 Pateev RİNAT	1 28 105 Musa CEBECİ	5 20 060 Hüseyin ÇETİN	6 32 247 İsa GÜNEŞ	5 27 097 Tolga GÖK	1 29 107 Mehmet ULUKAN
	12:05 – 12:20	1 33 113 Mustafa GENÇ	1 41 145 Alimkul UMAROV	5 09 020 Muammer ZERENLER	4 09 071 İlker İbrahim AVŞAR	5 70 228 Şaban KÖKTÜRK	1 36 131 Hasan ŞAHAN

İKİNCİ OTURUM

12 Haziran 2007 Salı

SALON A Oturum Başkanı: Doç.Dr. Adem ÖĞÜT

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	11:05 11:20	132120	Bölgesel ve Küresel Çevre Sorunları Karşısında Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri İşbirliğinin Gerekliliği: Yeni Bir Ortak "Çevre Stratejisi" Önerisi	**Ayşe ÖZCAN**
2	11:25 11:40	124095	Su Kaynaklarının Ekostratejik Önemi ve Türk Cumhuriyetleri "Ortak Su Politikası" Önerisi	Yusuf KARAKILIÇIK, **Şükrü İNAN**
3	11:45 12:00	122088	Türk Dünyasında Enerji Kaynaklarının Dağıtımına İlişkin Pazarlama Stratejileri ve Enerjide Yapısal Girişim Modeli	**Mehmet KARA,** Yasin ŞEHİTOĞLU
4	12:05 12:20	103008	Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Siyasi Yapısına Etkisi	**Yüksel KAŞTAN**

SALON B Oturum Başkanı: Prof.Dr. Tahir AKGEMCİ

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	11:05 11:20	228243	Yükseköğretimin Kariyer Planlama Süreci Üzerindeki Rolüne İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Konya S.Ü. İ.İ.B.F. Örneği	**Tahir AKGEMCİ,** Burcu DOĞANALP, Aydan YÜCELER, Ayşe KOCABACAK
2	11:25 11:40	226213	Düzce Üniversitesi'nde Toplam Kalite Yönetimi Bağlamında Ortaya Çıkabilecek Sorunların Önemsenme Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma	**Said KINGIR,** Ferit KÜÇÜK, Kahraman ÇATI, Muammer MESCİ
3	11:45 12:00	204035	Okul Sağlığı Eğitiminin Yönetimi "Karaman Örneği"	**Hatice YALÇIN,** Birol ÖZKALP, C. ATAYETER
4	12:05 12:20	221202	Aile Rehberliğinin Önemi	Neşide YILDIRIM, **Kazım YILDIRIM**

SALON C Oturum Başkanı: Prof.Dr. Suat CEBECİ

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	11:05 11:20	315087	Türk Dünyasında Din Kaynaştırıcı Bir Unsur Olabilir mi?	**Suat CEBECİ**
2	11:25 11:40	307056	Mevlâna'nın Fikrî Şahsiyeti ve Osmanlı-Türk Toplumundaki Yeri	**Dilaver GÜRER**
3	11:45 12:00	323190	Osmanlı Son Döneminde Kadına Bakış	**Atila DOĞAN**
4	12:05 12:20	303028	Sovyet ve Cumhuriyet Döneminde Kırgız Tarihi Araştırmalarındaki Tarihçilik Anlayışı	**Cengiz Buyar**

SALON D Oturum Başkanı: Doç.Dr. İsmail ULUTAŞ

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	418160	Türk Dünyasında Halk Kültürü Araştırmalarının Gerekliliği ve Yöntem Sorunları	**Türker EROĞLU,** Yavuz KÖKTAN, Süleyman BEKTAŞ
2	407058	"Şeytanat" ve Türk Dünyasında Birlik	**Fatma AÇIK**
3	427098	Altay Destanları Temelinde Türklerde Zaman Kavramı	**Özen YAYLAGÜL**
4	404047	Жаныбарларга Байланыштуу Терөөлөр	**Ahmet GÜNGÖR**

SALON E Oturum Başkanı: Prof.Dr. Mümin ERTÜRK

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	571234	Üretim Stratejisine Dayalı İşletme Performansı: Kuramsal Bir Değerlendirme v İleriye Yönelik Çalışma Alanları	**Hasan Kürşat, GÜLEŞ,** Mevhibe AYTOSUN
2	535117	İşletmelerde Temel Yetenekler v Stratejik Farkındalık	**Yunus Emre ÖZTÜRK,** A.Aslan ŞENDOĞDU
3	565200	Stratejik Yönetimin İhtiyaç Duyduğu Bilgi Veri Tabanının Üretilmesi İçin ERP Uygulamaları	Recep YILMAZ, Kamil TAŞKIN, **Şaban KÖKTÜRK**
4	573242	Stratejik Kararların Alınması v Uygulanması Aşamasında Karşılaşılan Problemlere Yönelik Ekonometrik Bir Uygulama: Türk Tekstil Sanayi Örneği	**Soner TASLAK,** İbrahim DOĞAN

SALON F Oturum Başkanı: Prof.Dr. Ahmet Hamdi AYDIN

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	623222	Kayıt Dışı Ekonomi v Yolsuzluk Çerçevesinde Kayıt Dışı Devletin Ortaya Çıkışı	Haşim AKÇA, **İlter ÜNLÜKAPLAN,** Volkan YURDADOĞ
2	631245	Kamunun Hizmet Sunumunda Vatandaş Odaklılığın Bir Aracı Olarak Bimer	M.F.Bilal ALODALI, **Erdal ARSLAN,** İsa GÜNEŞ
3	613074	Yerel Yönetişim: Sakarya v Kocaeli Büyükşehir Belediyelerinin Hizmet Kalitesine İlişkin Karşılaştırmalı Bir İnceleme	**Hasan TUTAR,** Ferruh TUZCUOĞLU
4	611092	Siyasal Karar Alma v Kamusal Hizmet Tercihlerinin Belirlenmesinde Bürokratik Üretimin Niteliği	**Erol TURAN,** Savaş ÇEVİK

DÖRDÜNCÜ OTURUM

12 Haziran 2007 Salı

SALON A Oturum Başkanı: Doç.Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	16:05 16:20	131102	Atatürk'ün Kalkınma Politikası ve Türk Dünyası	**Metin YILDIRIM**
2	16:25 16:40	152215	Orta Asya Ülkelerinde Finansal İstikrar Sorunu: Karşılaştırmalı Bir Analiz	Güven DELİCE, **Nihat IŞIK**
3	16:45 17:00	101002	Adil Gelir Dağılımını Sağlamaya Yönelik Bir Politika Aracı Olarak Transfer Harcamaları ve Türkiye Örneği "1980–2004"	Salih ŞİMŞEK, M.Zeki AK, Şükrü CİCİOĞLU, **Adem KARAKAŞ**
4	17:05 17:20	150195	Üretim Malları İthalatı Fiyat ve Gelir Esneklikleri Tahmini: Nominal Değerler	**Mustafa AKAL**

SALON B Oturum Başkanı: Doç.Dr. Seyhan FIRAT

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	16:05 16:20	209072	Globalleşme Sürecinde Kırgızistan'da Din Eğitiminin Önemi	**Abdurrahman HAÇKALI**
2	16:25 16:40	215168	Турк Дуйносундогу Социалдык Билимдердин Абалы Жана Келечеги	**Kuseyin İSAYEV**
3	16:45 17:00	206037	«Математикалык Методдор Экономикада» Курсуна Окуу Методикалык Материалдарды Иштеп Чыгарууу	**Anarkul URDALETOVA**
4	17:05 17:20	203027	Türk Dünyasında Zirai Eğitimdeki Gelişmeler ve Uygulanabilir Tarımsal Projeler	**Mithat Direk,** Osman SÖNMEZ

SALON C Oturum Başkanı: Doç.Dr. Davlatbek SAPARALİYEV

	SAAT	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	16:05 16:20	328229	Türk Kültür Hayatında Balasagun ve Kaşgar: İki Şehir ve İki Eser	**Hüsnü Yılmaz LİVATYALI**
2	16:25 16:40	310062	Türk Dünyasında Kültürel Varlıkların Korunması ve Geleceğe Yönelik Kaygılar	**Mehmet BAŞBUĞ**
3	16:45 17:00	329240	Kırgız Halk Kıyafetleri (Kız Giysilerinden Seçilmiş Farklı Örnekler)	**Kürşad GÜLBEYAZ**
4	17:05 17:20	316141	Türk Dünyası Ortak Mirası: Kilim	**Refika FIRAT**

SALON D Oturum Başkanı: Doç.Dr. İsmail KIZILIRMAK

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	539129	Bölgesel Zenginliğe Ulaşmada Turizmin Rolü	A.Ş.ÇETİNKAYA, P.YARDIMCI, Tolga GÖK, Y.ÇETİNKAYA
2	511026	Turizm Pazarlamasında Stratejik Farklılaştırma ve Türk Turizm Pazarı	**Mete SEZGİN**
3	532112	İstanbul Olimpiyat Oyunlarının Türk Turizm Hareketlerine Olası Etkilerine Yönelik Kuramsal Bir Çalışma	Orhan BATMAN, **Kutay OKTAY,** Hümeyra YILDIRIM
4	544147	Kişilerarası İletişimin Konaklama İşletmelerindeki Önemi	**Şafak ÜNÜVAR**

SALON E Oturum Başkanı: Doç.Dr. Recai COŞKUN

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	550154	Mikro Finans Sisteminin Kırgızistan Uygulaması ve Sonuçları (Celalabad Vilayeti Alabuka Bölgesi)	Erhan BİRGİLİ, Fatih GÜMÜŞ, **Talantbek SEYİTBEKOV**
2	524084	Kırgızistan'da Sermaye Piyasası Faaliyetleri ve Menkul Kıymet Borsası	Erhan BİRGİLİ, **Nurhodja AKBULAEV**
3	547151	Türkiye'de Ticari Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	**Mikail ALTAN,** Ezgi YILDIRIM
4	512031	Türkiye'de Tarım Sigortası Uygulamaları	**Mürşit IŞIK**

SALON F Oturum Başkanı: Prof.Dr. Ömer ULUKAPI

	B. KODU	BİLDİRİ ADI	YAZAR(LAR)
1	625224	Geçiş Ekonomilerinde Maliye Politikası Uygulamalarına Anayasal İktisat Yaklaşımı	**İlter Ünlükaplan,** Volkan YURDADOĞ, Haşim AKÇA
2	617191	Yeni Yerel Yönetimler Kanunları Çerçevesinde Türkiye'de Yerel Katılım	**Ramazan ŞENGÜL**
3	621220	Yerel Yönetimlerde "Değer Paradigması" Olarak İtibar Yönetimi: Adapazarı Büyükşehir Belediyesinde Bir Alan Çalışması	**Hasan TUTAR,** Ferruh TUZCUOĞLU
4	609127	Mükelleflerin Algıladıkları Vergi Adaleti Ölçümüne Yönelik Bir Çalışma: Sakarya İli Örneği	**Naci TOLGA SARUÇ,** Habib YILDIZ

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE YOLSUZLUK ÇERÇEVESİNDE KAYIT DIŞI DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Dr. Haşim AKÇA
Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN
Dr. Volkan YURDADOĞ

ÖZET

Ekonomik örgütlenmelerin sonucuna göre ekonomideki ağırlığı değişen kayıtdışı ekonomi, ülkelerin mücadele etmeleri gereken önemli bir olgudur. Kayıtdışı ekonomi ile birlikte yolsuzluğun birleşmesi ve birbirlerini beslemesi sonucu sosyal refahı azaltıcı etkiler ortaya çıkabilmektedir. Yolsuzlukla birlikte ekonomik örgütlenmelerdeki tercihler ise bir başka istenmeyen durumun ortadan çıkmasına neden olmaktadır ki, bu durum kayıtdışı devlet olarak nitelendirilmektedir. Kayıtdışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıtdışı devletin her üçünü birlikte ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler/önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kayıtdışı Ekonomi, yolsuzluk, Kayıtdışı Devlet

Giriş

Kayıtdışı ekonomi 1970'li yıllardan itibaren üzerinde çalışmaların yoğunlaşmaya başladığı ve günümüzde de üzerinde tartışmaların devam ettiği bir konudur. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte konuya ilgi daha da artmıştır. Kayıtdışı ekonomi isminden de anlaşılabileceği gibi, resmi kayıtlarda görülmeyen/gösterilmeyen faaliyetler olarak nitelendirilmektedir. Kayıtdışı ekonomi ile ilgili tartışmaların odak noktası kayıtdışı ekonominin varlığı ile haksız rekabet yaratılacağı, devletin gelir kaybına uğrayacağı ve transfer harcamalarında artışa yol açabileceği yönünde endişeler yanında kayıtdışı ekonominin, ekonomik gelişmeye ve büyümeye reel anlamda katkı sağlayabileceği ve toplumsal çalkantıları önlemede sübap işlevi göreceğini savunan karşı görüşler mevcuttur.

Kayıtdışı ekonominin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli koşullardan bir tanesi ise yolsuzluklardır. Kayıtdışı ekonominin nedenleri incelenirken de görülebileceği gibi, kayıtdışı ekonominin nedenlerinden bazıları yolsuzluğa zemin hazırlanmasına sebep olacak etkenleri ortaya çıkarmaktadır. Yolsuzlukların gölgesinde işleyişini sürdüren kayıtdışı ekonomi siyasi ve bürokratik aktörlerin devlet gücünü kendi çıkarları için kullanma arzusu ile birleşince kayıtdışı devlet olgusu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada önce kayıtdışı ekonominin ortaya çıkışı, kamu sektörünün varlığından kaynaklana gücün kişisel çıkarlar için kullanılması şeklinde cereyan eden yolsuzluk olgusu incelenecektir. Kayıtdışı ekonomi ve yolsuzlukların birleşmesi ile ortaya çıkan kayıtdışı devletle kamu sektörü gücünün kişisel çıkarlar için nasıl kullanıldığı açıklanacaktır.

Kayıtdışı Ekonomi Kavramı

Kayıtdışı ekonomi gizli ekonomi, yeraltı ekonomisi, enformel ekonomi, ikinci ekonomi, gölge ekonomi, yasadışı ekonomi, kara ekonomi, beyan dışı ekonomi, nakit para ekonomisi v.b. gibi değişik isimler altında incelenmiştir. Bunlar bazen aynı anlama gelse de, çoğunlukla kayıtdışı ekonominin farklı yönlerini vurgulamaktadırlar. Örneğin, enformel ekonomi, gölge ekonomi adları daha çok istihdam boyutunu; gizli ekonomi, beyan dışı ekonomi adları vergisel boyutunu; yasadışı ekonomi, kara ekonomi gibi adlar suç ekonomisi boyutunu; nakit para ekonomisi adı ise işlemlerin daha çok nakit para kullanılarak kayıtlarda gösterilmediği vurgulanmaktadır.

Kayıtdışı ekonominin bu kadar değişik şekilde oluşu nedeniyle tanımının yapılmasının zorluğu ortadadır. Kayıt dışı ekonomi ile ilgili yapılan tanımlamalarda iki nokta göze çarpmaktadır. Bu noktalardan birincisi, GSMH hesaplamasına dahil edilmeyen ikincisi ise, resmi kayıtlarda gösterilmeyen faaliyetlerdir. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) anlamındaki kayıtdışı ekonomi; tanım olarak GSMH hesapları içinde olmasına rağmen hesaplamaya katılamayan üretim ve gelirlerin büyüklüğünü, vergi açısından; vergilenmesi gerektiği halde, çeşitli nedenlerle vergi idaresi denetiminden gizlenen gelirleri, istihdam açısından; sigortasız çalışan kimseleri ve toplam iş gücü içerisinde yer almasına rağmen özellikle ev hanımları tarafından üretilen ancak yine toplam istihdam içerisinde yer almayan kişilerin çalışmalarını kapsar. Buradan hareketle kayıtdışı ekonomi GSMH hesaplarına dahil edilmeyen, kamu otoritesinin bilgisi dışında olan işlemler bütünü olarak tanımlanabilir(Özsoylu,1996; Işık ve Acar,2003; Lacko,2000; Schneider ve Enste,2003; Ilgın,2002).

Kayıtdışı ekonominin bu noktada iki boyutu ortaya çıkmaktadır. Ev hanımları tarafından gerçekleştirilen üretim, bireysel faaliyetler, bireylerin karşılıklı takas işlemleri gibi GSMH hesaplamasına dahil edilmeyen boyutu yanında bir de resmi kayıtlarda olduğu kabul edilen ancak resmi kurumlardan kaçırılan kayıtlarda gösterilmeyen işlemler vardır. Bu işlemler kayıtlarda görülmesine rağmen gelirlerin beyan edilmemesi, vergi kaçırma faaliyetlerle birlikte kayıt altında olmayan ekonomik birimlerin elde etmiş oldukları gelir ve diğer faaliyetlerini beyan etmemelerini de içerir(Lacko,2000).

Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri

Kayıtdışı ekonominin ortaya çıkışı olarak soysa-politik ve kamusal nedenler olmak üzere iki ana başlıkta toplanarak incelenebilir(Özsoylu,1996).

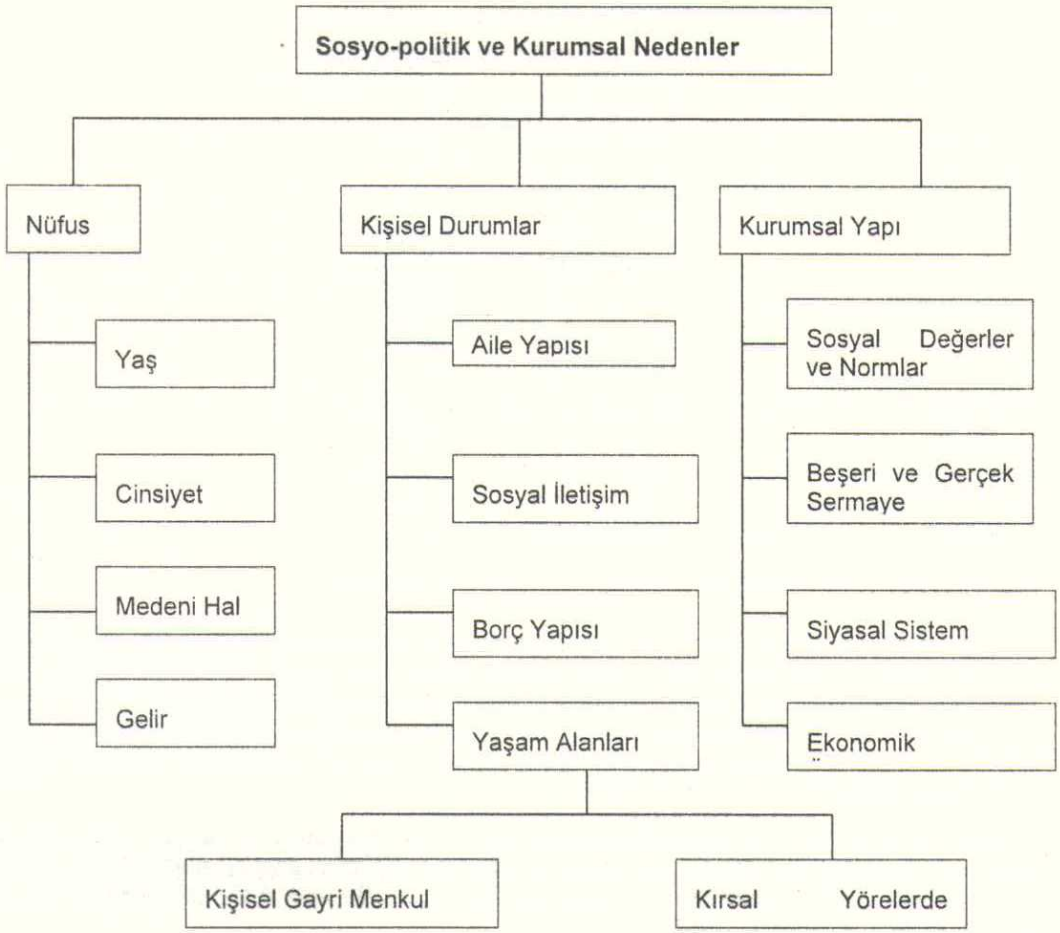
Sosyo-politik Nedenler

Kayıtdışı ekonominin sosyo-politik nedenleri olarak nüfus artış hızı, yaşam şartları, ahlaki normlar(Özsoylu,1996) hızlı ve çarpık kentleşme ile birlikte kurumsal nedenler sayılabilir. Nüfus artış hızı ile birlikte nitelikli işgücü yetişmesi için gerekli olan alt yapı yatırımları ile birlikte kalifiye elemanların ücretlerinin yüksekliği, şehir hayatında özellikle enflasyonist dönemlerde daha fazla görülen yaşam şartları zorluğu bireyleri kayıtdışı faaliyetlere yönlendirirken aynı zamanda işvereni de maliyet avantajı sağlayacak niteliksiz işgücü çalıştırmaya teşvik etmektedir.

Buraya kadar bahsedilenler dışında kayıtdışı ekonominin ortaya çıkışını etkileyen bir diğer sosyo-ekonomi neden ise siyasal sistemden kaynaklanan nedenlerdir(Işık ve Acar,2003). Popülizmin ortanca seçmen ile birleşmesi(Akalın,2002:50-65) sonucu ortaya çıkan durum kayıtdışı ekonominin büyümesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu anlatılanlar Schneider ve Enste (2003) den alınan Şekil 1 yardımıyla topluca görülebilir. Şekil 1 incelendiğinde yukarıda anlatılanları destekleyici şekilde ekonomik ve siyasi örgütlenmelerin kayıtdışı ekonomiyi belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Kayıtdışı ekonominin gelişmesinde siyasal partiler ve seçmenler arasında karşılıklı çıkar ilişkisi vardır. Bu ilişki nedeniyle siyasi partiler kayıtdışı ekonominin varlığından hep söz ederler ancak, mücadele konusunda gereken hassasiyeti göstermezler. Ekonomik örgütlenmeleri kayıtdışılığı teşvik edici rol oynayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu kurumsal yapı içerisindeki siyasetçi ve bürokratların rant kollama güdüsü ile hareket ederek kayıtdışı ekonomi ile mücadele etmeyi ihmal ederler.

Şekil 1. Kayıtdışı Ekonominin Sosyo-politik ve Kurumsal Nedenleri



Kamusal Nedenler

Kayıtdışı ekonominin nedenleri olarak vergi sisteminin yapısı, sosyal güvenlik sistemleri, transfer ödemeleri ve regülasyonlar sayılabilir (Schneider ve Enste,2003:104; Johnson v.d. 1999). Ekonomik örgütlenmelerin sonucu olarak gerçekleştirilen uygulamalar kayıtdışı ekonominin gelişmesine katkı sağlar. Kayıtdışı ekonominin kamusal nedenleri olarak yukarıda sayılan vergi sisteminin yapısı ile ilgili olarak; vergilerin artan oranlılığı, dolaylı ve dolaysız vergilerin varlığı, ortalama ve marjinal vergi hadlerinin yüksekliği gibi nedenler kayıtdışı ekonominin artışını besleyici rol oynamaktadır. Sosyal güvenlik sistemi primlerin yüksekliği, sağlık sigortası, işsizlik ödemeleri gibi nedenlerle, regülasyonlar ise çalışma saatleri, üretim şartları, işyerinde bulundurulması zorunlu olan çeşitli gereksinmelerin varlığı gibi düzenlemeler de kayıtdışı ekonomiyi teşvik etmektedir.

Kayıtdışı Ekonominin Boyutları

Kayıtdışı ekonominin hesaplanması ile ilgili olarak değişik hesaplama yöntemleri kullanılmış ve bu tekniklerle yapılan hesaplamalardan farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu farklılıkların hesaplama tekniklerinde kullanılan değişkenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye'de kayıtdışı ekonominin hesaplanması ile ilgili aşağıdaki Tablo 2' de bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi Tahminleri

Araştırmacı	Yıl	Yöntem	Tahmin (%)
Altuğ	1992	Vergi Yaklaşımı	35
Derdiyok	1989	Vergi Yaklaşımı	46,94
Hakioğlu	1989	Ekonometrik	18
Ilgın	1998	Nakit Oranı	83,1
	1993	Nakit Oranı	54,3
	1992	Ekonometrik	45,3-53,9
Kasnakoğlu	1997	Nakit Oranı	30-61
	1997	Ekonometrik	Eyl.13
		İşlem Hacmi	31
Koçoğlu	1987	Duyarlılık Analizi	19,6-26,5
Özsoylu	1990	Nakit Oranı	11,7
Temel, Şimşek,	1991	Vergi Yaklaşımı	16,4-29,9
Yazıcı		Ekonometrik	7,88
Yamak	1994	Ekonometrik	10

Kaynak. DPT(2001) Kayıtdışı Ekonomi, ÖİK Raporu, Ankara.

Kayıtdışı ekonomi ile ilgili olarak Ilgın(2002) tarafından yapılan hesaplamada da görülebileceği gibi, kayıtdışı ekonominin GSMH içindeki payının arttığı yıllar incelendiğinde genel veya yerel seçimlerin yapıldığı veya ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar kayıtdışı ekonominin nedenlerinden bahsederken belirtilen siyasi ve bürokratik yapıda yer alan aktörlerin kendi çıkarlarını maksimize etme amaçları nedeniyle kayıtdışı ekonomiye göz yumulduğu düşüncesini desteklemektedir.

Buraya kadar yapılan açıklamalarda kayıtdışı ekonominin ortay çıkışı ve gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kayıtdışı ekonominin var olması ve gelişmesi için üçlü sacayağı vardır. Bunlar: Siyasi ve bürokratik aktörler, işverenler ve hanehalkı/işgücüdür. Bu üçlü arasındaki ilişkiler yumağı sonucu olarak yolsuzluklar ortaya çıkmaktadır.

Yolsuzluk Kavramı Ve Tanımı

Yolsuzluk kamu sektöründen kaynaklanan gücün bireysel çıkarlar için kullanılması olarak tanımlanmaktadır(Shleifer ve Vishny, 1993; Akdede, 2006; Akçay, 2002; Welsch, 2003). Yolsuzluğun ortaya çıkması için gerekli koşul kamu sektörünün varlığıdır. Kamu sektörü ise siyasi ve bürokratik yapı ile işlemektedir. Bu aşamada kişisel çıkarların maksimize edilmesi arzusu yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yolsuzlukla ilgili olarak son dönemde yapılan çalışmalar incelendiğinde yolsuzlukla demokrasi arasında ve ekonomik örgütlenme arasında ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Genellikle geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ekonomilerde yolsuzluğun gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır(Wolf ve Gürgen,2000; Mbaku,1996; Warner,2005).

Yolsuzluk rüşvet, haraç, irtikap,sahtekarlık, zimmet, kayırmacılık, gizli kalması gereken bilgilerin dışarıya sızdırılması, kamu kaynaklarının ve mülkiyetinin kişisel çıkarlara tahsis edilmesi ve kullandırılması, oy ticareti, partizanlık ve rant kollama amacıyla ve ayrıca siyasi ve idari nüfuzun kullanılması şeklinde ortaya çıkabilir(Akçay,2002; Bağdigen ve Tunçer, 2004). Bu açıklamalar ışığında yolsuzluğun yukarıda yapılan tanımla birebir örtüştüğü görülmektedir. Yolsuzluk denilince genelde akla ilk gelen kavram rüşvettir. Ancak yapılan açıklamalardan da görüleceği gibi, yolsuzluk değişik yapılarda ve geniş bir alanda ortaya çıkmaktadır.

Kamu yönetiminde saydamlığın ve hesap verilebilirliğin eksikliği, kötü yönetim, adam kayırmacılığı nedeniyle niteliksiz elemanlardan oluşan bürokratik yapının varlığı, kamu sektöründe ücretlerdeki düşüklük ve dengesizlik, kurumsal kontrolün yapılmasının zorluğu ve işleyebilen ceza sisteminin olmaması v.b. dolaylı faktörlerle birlikte, kamu sektörünün ekonomideki ağırlığı, regülasyonların aşırılığı, vergi sisteminin karmaşıklığı ve sosyal güvenlik

sisteminin yapısı gibi doğrudan faktörler yolsuzluğu teşvik edici nedenler olarak ifade edilebilir (Tanzi,1998; Wolf ve Gürgen,2000).

Yolsuzluğun varlığı kaynak dağılımına müdahale içermektedir. Dolayısıyla birinci en iyi gerçekleşmez. Bununla birlikte yolsuzlukla ilgili olarak devletin müdahalesinden kaynaklanan etkinsizliğin azaltılabileceği ve siyasi istikrarın gerçekleştirilmesine oy ticareti aracılığı ile katkı sağlanabileceğini(Tanzi,1998; Akdede,2006) belirten olumlu görüşler vardır. Ancak bu görüşler yolsuzluklara meşruiyet kazandırma çabalarına destek verebilme ve yolsuzlukla mücadeleden vazgeçilme olasılığı nedeniyle kabul edilmesi mümkün olmayacak görüşlerdir.

Yolsuzluk kıt ekonomik kaynakların etkin kullanılmasını engelleyici bir rol oynamakta ve yoksulluğu arttırıcı etki yaratmaktadır. Yalnızca bu nedenle bile yolsuzlukla mücadele edilmesi ve yolsuzluk olgusunun ortadan kaldırılması gerekir. Yolsuzluğun önlenebilmesi için çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşleri sıralamaya geçmeden önce yolsuzlukla mücadele edilmesi yönündeki faaliyetler uluslarüstü kuruluşlar olarak nitelendirilen IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Ancak burada bir noktanın belirtilmesinde yarar vardır. Yolsuzluk sadece gelişmekte olan veya geçiş ekonomilerinde görülen bir durum değildir. Yolsuzluk gelişmiş ekonomilerde de görülmekte bu ülkelerde kayıtdışı çoğunlukla yolsuzluk yerine kayıtdışı ekonomi ikame edilirken geçiş ekonomileri veya gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukla kayıtdışı birbirinin tamamlayıcısı olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir(Dreher ve Schneider,2006). Gelişmiş ekonomilerde de görülebilen ve hatta yolsuzlukla mücadeleyi desteklediği belirtilen kuruluşlarda bile ortaya çıkabilen bir olgudur. Dünya bankası başkanının banka çalışanı ile arasındaki ilişki nedeniyle banka çalışanını kayırdığı ortaya çıkmıştır[1].

Yolsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi veya en azından azaltılabilmesi için çeşitli öneriler ileri sürülebilir. Bu öneriler(Tanzi,1998; Akalın,2002:54-78):

- Devletçiliğin tasfiyesi ve piyasa ekonomisi kurallarının işlemesi önündeki engellerin kaldırılması
- Kamu yönetiminde saydamlığı gerçekleştirilecek reformların yapılması
- Sivil toplum örgütlerinin gelişmesi ve etkinliklerinin arttırılması
- Kamu yöneticilerinin hesap verebilmeleri önündeki yasal engellerin kaldırılması
- Toplumda yasalarla önlenemeyen veya azaltılamayan yolsuzluk olgusu ile mücadele de sosyal ahlak kodunun oluşturulması

Bu öneriler yolsuzluk olgusunun azaltılası için gerçekleştirilmesi gerekli işlemlerdir. Piyasa ekonomisinin hakim örgütlenme olduğu bir ekonomik yapıda kamu yöneticilerinden ve çalışanlarından ve ayrıca siyasetçilerden hesap sorulabilmesinin kolaylığı yolsuzluk yapılmasındaki müşevvikleri sınırlandıracaktır. Yukarıda dünya bankası başkanı ile ilgili olarak ileri sürülen iddiaların açık toplumlarda hemen ortaya çıkması nedeniyle söz konusu kişiden hesap sorulabilmesi önündeki engellerin azlığının göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Kayıtdışı Ekonomi, Yolsuzluk Ve Kayıtdışı Devlet İlişkisi

Kayıtdışı devlet ile ifade edilmek istenen GSMH hesaplamalarında görülmeyen kamu sektörü faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kamu gelir ve harcamalarıdır. Kayıtdışı devlet kavramı ile aynı zamanda resmi ve fiili kamu sektörü hacimleri arasındaki farktır. Kayıtdışı devletin Akalın (2000) tarafından yapılan hesaplamasında GSMH içindeki payın %25 civarında olduğu sonucuna varılmıştır. Kamu gelirleri arasında yer almayan enflasyon vergisi, askerlik hizmeti, döner sermaye geliri, fonlar, ve benzeri bazı kamu gelirlerinin kaydı yoktur. Bu durum devletin gelirlerinin kayıtdışı olduğu sonucunu ortaya çıkarırken aynı zamanda konsolide kamu sektörü içerisinde yer alamayan bazı kalemler için yapılan harcamalar da yine kayıtlarda görülmemektedir (Akalın2002:171-173). Kayıt dışı devlet kavramı yukarıda sayılan çeşitli kalemlerin kamu sektörü içerisinde yer almasına rağmen bu kalemlerin bazılarının yasal dayanağının olmadığı, bazılarının ise gerçekten kamu hesaplamalarında yer almaması olarak düşünülmelidir.

---

[1] www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=217643

Kayıtdışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıtdışı Devlet arasındaki bağı sağlayan bazı kalemler vardır. Bu kalemlerin başında fonlar gelmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, siyasi ve bürokratik aktörlerin fonları kullanarak kendi çıkarlarını maksimize etme amacı ile yine kendi çıkarı peşinde koşan bireylerin istekleriyle çakışması sonucu ortaya kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluk ile birleşen kayıtdışı devlet üçgeni çıkmaktadır. Yolsuzluğun gerçekleşebilmesi için gerekli koşul kamu sektörünün gücü olduğu daha önce belirtilmişti. Kamu sektörünün gücünün kişisel çıkarlar için kullanılmasından kaynaklana yolsuzluğun hayat bulacağı diğer bir yer ise kamu sektörünün kayıt dışı olduğu kayıtdışı devlettir. Kayıtdışı devletin ortadan kaldırılması için fonların bütçe denetimine alınması gibi çeşitli önlemler alınmış ancak yinede bu önlemler kayıtdışı devletin tasfiyesinde yetersiz kalmaktadır. Kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının fazlalılığı ve kamu kaynaklarının kişisel çıkar için kullanılması ile ilgili denetimlerin yetersizliği, kayıtdışı devletin ortadan kaldırılabilmesi için daha farklı önlemlere ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır. 3 Mart 2007 tarihli resmi gazetede yayınlanan bakanlar kurulu kararında yapılacak olan yakacak yardımı ile ilgili giderlerin 2008 yılı bütçesinden karşılanacağı belirtilmektedir. Bu durum da ayrıca kayıtdışı devletin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kuşkusuz bu örnekler daha fazla gösterilebilir. Ancak önemli olan nokta kayıtdışı ekonomi, yolsuzluk ve kayıtdışı devlet üçgeninden çıkabilmenin yollarının araştırılmasıdır.

Kayıtdışı devletin ortadan kaldırılabilmesi devletin ekonomideki payının optimal seviyeye çekilmesi, kamu sektöründe saydamlığın sağlanması, kamusal mallar dışında kalan ve kamu sektörü tarafından sağlanan çeşitli mal ve hizmetlerin konsolide kamu sektörü dışına çıkarılması ve sivil toplum örgütlerine daha fazla söz hakkı verilmesi ve fahri denetimin yapılabilmesinin sağlanması gerekir.

Sonuç

Kayıtdışı ekonomi ülkelerin mücadele etmeleri gereken önemli konuların başında gelmektedir. Kayıtdışı ekonomi ve beraberinde ortaya çıkan yolsuzluk ekonomik kaynakların israf edilmesine neden olmaktadır. Kayıtdışı ekonominin ülkelerin ekonomik gelişmesine katkı sağladığı yönündeki düşüncelerin aksine kayıtdışı ekonomi ile ortaya çıkan kamu zararlarının finansmanının yine bireyler tarafından sağlanacağı ve harcamaların yine bireyler tarafından finanse edileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Kayıtdışı ekonomi yolsuzluk ve kayıtdışı devlet ile mücadele tek bir safhada topyekün olarak yapılmalıdır. Aksi takdirde bir tarafta sağlanılan başarı birbirini besleyen bu üçlü yapı içerisinde kaybolacaktır.

Kaynaklar

Akalın, G. (2000) "Kayıtdışı Devlet Ve İstikrar Programı" Asomedya Nisan, Ss.26-38

Akalın,G. (2002) "Türkiye'de Ekonomi-Politik Kriz Ve Piyasa Ekonomisine Geçiş" Akçağ Yayınları, Ankara.

Akçay, S. (2002) " Corruption, Democracy, And Bureaucracy: Empirical Evidence From Developing Countries" G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 1, 205-218.

Akdede, S.,H. (2006) "Corruption And Tax Evasion" Doğuş Üniversitesi Dergisi 7(2)

Bağdigen, M. Ve Tunçer, M. (2004) Yolsuzluğun Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi" Vergi Dünyası, Nisan, Sayı 272, Ss.168-174.

Bal,H. (2004) " Geçiş Ülkelerinde Yolsuzluk Ve Kayıtdışı Ekonomi: Kırgızistan Bavul Ticareti Örneği" İşletme Ve Finans Dergisi, 219, 72/92

Dreher,A. Ve Schneider, F. (2006) "Corruption And The Shadow Economy: An Empirical Analysis", Http://Www.Crema-Research.Ch/Papers/2006-01.Pdf.(25mart 2007 Tarihinde Alındı)

Dpt, (2001) "Kayıtdışı Ekonomi" Öik Raporu, Ankara.

Ilgın Y (2002) "Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri Ve Türkiye'de Durum",

Http://Www.Ekutup.Dpt.Gov.Tr/Planlama/42nciyil/

Işık, N., Ve Acar, M. (2003) "Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri ,Boyutları, Yarar Ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme" Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Sayı 221, Ss. 117-136.

Johson V.D.(1999) "Why Do Firms Hide? Bribes And Unofficial Activity After Communism" Http://Www.Ebrd.Com/Pubs/Econo/Wp0042.Pdf

Lacko, M. (2000) " Hidden Economy- An Unknown Quantity?" Economics Of Transition, Vol.8(1), 117-149.

Mbaku, J.,M. (1996) "Bureaucratic Corruption İn Africa: The Futility Of Cleanups" Http://Www.Cato.Org/Pubs/Journal/Cj16n1-6.Html

Özsoylu, A.,F. (1996) "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi" Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Schneıder, F. Ve Enste, D.,H. (2003) " The Shadow Economy" Cambridge University Pres, West Nyack, Ny. Usa.

Shleıfer,A. Ve Vıshny, R.,W. (1993) "Corruption" Nber Working Papers, No. 4372.

Tanzi, V. (1998) "Corruption Around The World: Causes, Cosequences,Scope,And Cures" Imf Working Paper, Wp/98/63.

Warner, C.(2005) "Corruption İn Transition" Http://Economics.Sbs.Ohio-State.Edu/Fleisher/Courses/Econ508winter06/8 (4 Nisan 2007 Tarihinde Alındı)

Welsch, H. (2002) " Corruption, Growth, And The Nvironment: A Cross Sountry Analysis" Dıw Berlin, German Institute For Economic Research, Discussion Papers, No.357.

Wolf, T. Ve Gürgen, E. (2000) " Improving Governance And Fighting Corruption İn The Baltic And Cıc Countries: The Role Of The Imf" Imf Working Paper, Wp/00/1.

GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARINA ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMI

Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN

Dr. Volkan YURDADOĞ

Dr. Haşim AKÇA

ÖZET

Kamu tercihi teorisinin iktisat politikası uygulamalarına temel bakış açısını oluşturan "Anayasal İktisat" yaklaşımının özünde siyasi süreçte rol alan aktörlerin davranışlarının iktisadi analizinin yapılarak devletin iktisadi alandaki yetkilerinin anayasal düzeyde tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi yatar.

İktisat yazınında 1970'li yılların başlarına kadar hâkim olan görüş devletin aktif talep politikalarıyla arzu edilen makro ekonomik hedeflere ulaşabilmesinin mümkün olacağıydı. Ancak bu yıllarda ortaya çıkan ve geleneksel iktisat teorileriyle açıklanamayan gelişmeler talep yönlü iktisat politikalarına yönelecek bir şüpheyi de beraberinde getirmiştir. Temellerini Sosyal Sözleşme Teorisi ve Kamu Tercihi Teorisinden alan, devletin aktif rolünü sorgulayan, siyasi ve iktisadi alanda rol alan birimlerin davranışlarının *Maximand* ilkesinden hareketle keyfi uygulamalara dönüşebileceğini savunan Anayasal İktisat Yaklaşımı bu yönüyle aktif iktisat politikalarına bir alternatif olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada Anayasal İktisat Teorisinin temelleri, varsayımları ve önerileri incelenecek, daha sonra geçiş ekonomisi kavramı açıklanarak geçiş ekonomilerinde devletin rolü sorgulanıp bir mali anayasa oluşturulmasının önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anayasal İktisat, Kamu Tercihi Teorisi, Geçiş Ekonomileri, Mali Anayasa

Giriş

I. Dünya Savaşı sonrasından 1970'li yıllara kadar gerek iktisat ve maliye yazınında gerekse de hükümetlerin iktisat politikaları anlayışında baskın olan görüş denk bütçe anlayışından çok denk olmayan (telafi edici) bütçelerin geçerli olduğu ve aktif maliye politikası araçlarının büyük öneme sahip olduğu "Keynezyen Görüş"tür. Keynezyen görüşün aktif iktisat politikaları uygulama önerisinin yanında Refah İktisadı'nın "Piyasa Başarısızlığı Teorisi" de kamusal mallar, dışsallıklar ve ölçek ekonomilerinin piyasa mekanizmasının başarısızlığa uğradığı durumlar olduğunu ileri sürerek devletin ekonomik hayata müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası pek çok ekonomide yaygın ideolojinin de etkisiyle devletin iktisadi hayattaki rol ve fonksiyonlarının arttığı görülmüştür.

Çalışmamızın teorik temellerini oluşturan "Kamu Tercihi Teorisi"ne göre ekonomide aktif rol oynayan müdahaleci devletin rolü ve fonksiyonları denk bütçe ilkesinden uzaklaşıldığı için sürekli olarak artacak ve bu artış sonucunda da ekonomik ve politik yozlaşma kaçınılmaz olacaktır.

Felsefi temellerini "Sosyal Sözleşme Teorisi"nden, teorik temellerini de Kamu Tercihi Teorisinden alan Anayasal İktisat Teorisi, politikacıların uyması gereken sınırların ve kuralların oluşturulmasını amaçlayarak devletin görev ve yetkilerinin anayasal düzeyde sınırlandırılmasını öngörür.

"Geçiş ekonomisi" genel olarak önceleri merkezi planlamanın geçerli olduğu ancak günümüzde piyasa ekonomisi sistemine geçmeye çalışan ekonomiler için kullanılan bir kavramdır. Geçiş ekonomilerinin tümü piyasa ekonomisini bir ekonomik sistem olarak oturtmaya çalışmakta olmalarına rağmen bu ekonomilerin bir bölümünde maliye politikası uygulamalarında disiplinsizlik geçerlidir. Çalışmamızın temel görüşü, geçiş ekonomilerinde maliye politikası uygulamalarının bir "Mali Anayasa" çerçevesinde sınırlarının belirlenmesinin, piyasa mekanizmasının hâkim iktisadi sistem olmasına yönelik olarak atılacak adımlarla uyum sağlayacağı olacaktır.

Anayasal İktisat Teorisi: Tanım, Felsefi Ve Teorik Temeller

Anayasal İktisat Teorisi, devletin gücü ve yetkilerinin nasıl sınırlandırılabileceğini ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini inceleyen bir disiplindir. Bu yönüyle de anayasanın politik yönünün yanında mali yönünü de dikkate alır ve aktif hükümet politikalarına karşı olarak piyasa mekanizmasının iktisadi süreçlerin tümünde etkin olmasını savunur. Çıkış noktası, devletin sürekli olarak büyümesinin yozlaşmaya sebep olacağı ve bu yüzden de düzenlenecek anayasal çerçeve ile devletin güç ve yetkilerini sınırlayacak temel kuralların sosyal sözleşmeyi temsil eden anayasalarda net olarak yer alması gerektiğidir.

Sosyal sözleşme, toplumdaki tüm bireylerin uyacakları kuralların, hak ve özgürlüklerinin oluşturduğu kurallar üzerinde görüş birliğine varması olarak tanımlanabilir. Anayasal iktisat teorisi temel olarak sosyal sözleşme teorisi üzerine kurulmuştur. Anayasal iktisat teorisine göre, hem politik hem de mali nitelik taşıyan anayasalar zaman içerisinde kendiliğinden değil, toplumdaki bireylerin bilinçli gayretleri ile ideal şeklini alır[1](Aktan, 1994) .

Anayasal İktisadın teorik temelleri Kamu Tercihi Teorisi üzerine kurulmuştur. Teorik temelleri 18. Yüzyılın başlarına kadar uzanan Kamu Tercihi Teorisine ilk katkılar Condorcet, Borda, Laplace ve Lewis Caroll'un kolektif karar alma sürecindeki oylama mekanizmalarının matematiksel analizi ile ilgilenmeleriyle başlamıştır. Daha sonra Kamu Tercihi Teorisinin önemli isimlerinden Kenneth J. Arrow ve Duncan Black'in çalışmaları ile kolektif karar alma tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Arrow'un 1951 yılında yayınladığı "Social Choice and Individual Values" (Sosyal Tercih ve Bireysel Değerler) ve Black'in 1958'de yayınladığı "The Theory of Commitees and Elections" (Komiteler ve Seçim Teorisi) adlı eserler modern kamu tercihi teorisinin temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan, Kamu Tercihi Teorisine en büyük katkılardan biri James Buchanan ve Gordon Tullock'un birlikte yayınladığı "The Calculus of Consent" (Oybirliğinin hesabı) adlı eserle gelmiştir. Buchanan ve Tullock modern Kamu tercihi teorisinin kurucuları olarak kabul edilmektedir. James Buchanan, Virginia Üniversitesi'nde 1957 yılı başlarında "Thomas Jefferson Center for Studies in Political Economy" (Thomas Jefferson Politik İktisat Araştırma Merkezi"ni kurmuştur. Bu merkez, Kamu Tercihi Teorisinin bugünkü konuma gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra Buchanan, Tullock ve Goetz ile birlikte 1963 yılında "Virginia Politeknik Enstitüsü" ve devlet üniversitesine bağlı bir birim olarak "Kamu Tercihi Araştırma Birimi"ni kurmuştur. 1982 yılına kadar faaliyetlerini burada sürdüren merkez, yine Virginia eyaletindeki George Mason Üniversitesi'ne taşınmıştır. Virginia Eyaletinde faaliyet göstermesinden dolayı kamu tercihi teorisi ve bu teorinin uzantısı olan anayasal İktisat Teorisi'nin temel görüşleri "Virginia Ekolü" olarak da bilinir (Aktan, 1994).

Buchanan (1987)'a göre Kamu Tercihi Teorisi siyaset biliminin iktisadi analizini yapmaya çalışır ve üç varsayımdan hareket eder:

a. Metodolojik Bireyselcilik İlkesi: Gerek bireysel gerek kolektif, toplumdaki tüm kararlar birey tercihlerinin bir ürünüdür. Temel alınan birim devlet ya da sosyal gruplar değil, bireydir.

---

[1] Bu düşünce Sözleşmeci Anayasacılık ya da Yapıcı Rasyonalizm olarak da kabul edilir. Bu görüşün karşıtı ise Evrimci Rasyonalizm'dir. Fizyokratların Doğal Düzen, Klasiklerin Görünmez El varsayımları tarihi süreç içerisinde kendiliğinden gelişen sosyal düzenleri ifade eder.

b. Rasyonalite ve Maximand İlkesi: Metodolojik bireyselcilik ilkesiyle bağlantılı olarak Kamu Tercihi Teorisi bireylerin rasyonel ve tutarlı tercihlere sahip olduğunu kabul eder. Piyasa ekonomisindeki faaliyetlerinde olduğu gibi rasyonel davranan birey, kolektif karar alma sürecinde de rasyonel davranır. Bu süreçteki her aktör kendi faydasını maksimize edecek şekilde bir davranış motifine sahiptir.

c. Politik Mübadele (Catallaxy) İlkesi: Piyasa mekanizmasındaki ekonomik mübadelenin yani alıcı ve satıcıların karşılıklı alım-satım işlemlerinin bir benzeri kolektif karar alma sürecinde yaşanır. Politik süreçte rol alan aktörler (seçmenler, siyasi partiler, politikacılar, baskı ve çıkar grupları) arasında bir mübadele vardır. Sonuç olarak politika da sonuç olarak bir mübadeledir.

Buchanan (1986), kamu tercihi teorisinin temellerini Wicksell'e dayandırır. Zira Wicksell, iktisat politikasında reform isteniyorsa iktisat politikası kararlarının dayandırıldığı ilkelerin anayasa tarafından ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Mali Anayasa Kavramı

Mali anayasanın gereği, kamu tercihi teorisinin üç temel varsayımıyla doğrudan bağlantılıdır. Sosyal refah fonksiyonu kavramının gerçek hayatta var olmamasının yanında politikacıların iktisat politikası araçlarını oy maksimizasyonu amacıyla kullanabilecek olma ihtimalleri de mali anayasayı bir zorunluluk haline getirmektedir. Mali anayasa, kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile birlikte bütçe denkliği idareler arası gelir bölüşümüne ilişkin sınırlamaların anayasal düzeyde sayısal olarak tespit edilmesini sağlayarak maliye politikasından sorumlu hükümetlerin yetkilerini sınırlamayı amaçlar. Bu sınırlamalar mutlak sınırlamalar olabileceği gibi oransal sınırlamalar da olabilir.

Buchanan ve Flowers (1986) ve Aktan (1994), Mali Anayasa'nın kapsamını

1. Kamusal mallar anayasası
2. Kamusal harcamalar anayasası
3. Kamusal gelirler anayasası
   - Vergi anayasası
   - Borçlanma anayasası
4. Denk bütçe anayasası
5. Mali federalizm anayasası

ile açıklar.

Kamusal mallar anayasası iç ve dış güvenlik, diplomasi, adalet hizmetleri gibi devletin asli görevi olan kamusal mal sunumu ile ilgili hükümleri içerir. Bu yönüyle de kamusal mallar anayasasında devletin iktisadi hayattaki rolü ve fonksiyonlarına ilişkin genel hükümler söz konusu olur.

Kamusal harcamalar anayasasında ise, Anayasal İktisat Teorisinin temel başlangıç noktası olan devletin gücü ve yetkilerinin sınırlandırılmasından hareketle, kamu harcamalarına belirli bir sayısal sınırlama getirilmektedir. Kamu harcamalarının artışının olumsuz etkilerini ortaya koymuş olan Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisyenlerinin bu sınırlamanın getirilmesinde savundukları gerekçe ise artan kamu harcamalarının yozlaşma sorununu da beraberinde getirecek olmasıdır.

Kamusal gelirler anayasası vergi ve borçlanma anayasalarını içerir. Vergi anayasası vergiyle ilgili temel şartları ve devletin vergileme yetkisinin sınırlarını belirler. Borçlanma anayasası ise devletin iç ve dış borçlanma şartlarını ve borç miktarıyla ilgili sayısal kısıtlamaları içerir.

Anayasal İktisat Teorisi, Keynezyen Görüşün denk olmayan bütçe anlayışına karşı çıkarak denk bütçe anlayışını savunmuş ve denk bütçe ilgili hükümlerin denk bütçe anayasasında bulunması

gerektiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda denk bütçe anayasasının borçlanmayı ve açık finansmanı sınırlandırıcı niteliği ortaya çıkmaktadır.

Mali federalizm, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında vergileme yetkisinin bölüştürülmesini ifade eder. Mali federalizm anayasası ise merkezi ve yerel yönetimler arasındaki mali bölüşümün ilkelerini anayasal düzeyde belirler.

Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü Ve Maliye Politikaları

Dünya ekonomisi 1980'lerin sonundan itibaren oldukça önemli bir değişime sahne olmuştur. Merkezi planlamanın hâkim olduğu Sosyalist yapıya sahip birçok ülke ekonomisi, piyasa ekonomisine dönüşen bir yapının içine girmiştir. Bu dönüşüm iktisat politikaları, kurumlar ve uygulamalardaki bir değişimi de kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Bu ülkeler literatürde "geçiş ekonomileri" olarak adlandırılmaktadır. Geçiş ekonomisi kavramının kapsamında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile eski S.S.C.B. 'deki merkezi planlamaya dayalı ekonomiler yer almaktadır.

Geçiş ekonomileri, gelişmiş, az gelişmiş ve yükselen ekonomiler arasındaki kesin ayırımlara düşmeyen fakat bu üç ekonomik değişim gelişim aşamalarındaki ülkelere bazı özellikleri bakımından benzerlikler gösteren ekonomilerdir (Sakınç, 2005: 7)

Geçiş ekonomilerinin reform süreçlerinde devletin başlıca görevleri sosyal hizmetleri yerine getirmek, kamu hizmetlerini finanse etmek için gerekli kamu gelirlerini arttırmak, kamu gelirlerini verimli alanlara harcamak, sözleşme ve mülkiyet haklarını korumak, kamusal malları sunmak ya da üretmek ve piyasa mekanizmasının etkin çalışmasının sağlanması için "oyunun kuralları"nın belirlenmesidir (Turan, 2006: 16). Merkezi planlamaya dayalı bir ekonomiden piyasa mekanizmasını temel alan bir ekonomik sisteme geçişte devletin ekonomideki payının küçültülmesi hem nicelik hem de nitelik açısından devlete farklı işlevler yükler: Artık devletin hem ekonomideki payı azalacak hem de işlev açısından amaçları ve öncelikleri değişecektir.

Geçiş ekonomilerinin tümünde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak yönünde bir çaba olsa da bu ülkelerin tümü bu amaca bağlı olarak başarılı olamamıştır. Çünkü bu ülkelerin başlangıç koşulları birbirinden farklıdır. Geçiş sürecinde Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetleri'nin uyguladıkları reform hareketlerinde Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe aday olacak konuma kadar başarılı oldukları ancak Türk Cumhuriyetlerinin uyguladıkları dönüşüm programında beklenen başarıyı gösteremedikleri bir gerçektir (Tandırcıoğlu, 2002:204)

Tablo I, II ve III'de 29 geçiş ekonomisi için sırasıyla kamu kesimi genel dengesinin, kamu harcamalarının ve kamu borçlanmasının GSYİH içindeki payları sunulmaktadır.

Tablo I, II ve III'de geçiş ekonomilerinin bütünü açısından kamu kesimini genel dengesindeki olumsuzluğun azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu azalmanın temelinde kamu harcamalarındaki azalış etkili olmuştur. Diğer yandan özelleştirme ve yeniden yapılanma politikaları da geçiş ekonomilerinin mali dengeleri üzerinde olumlu etki yapmıştır (Pirtilla, 2001:29-52)

Geçiş ekonomilerinde mali istikrarı ve kamu kesimi gelir-gider dengesini sağlamak amacıyla gelir arttırıcı politikalardan çok harcama azaltıcı politikaların temel alındığı bir maliye politikası anlayışı daha başarılı olmuştur (Purfield, 2003: 1)

Kamu harcamalarında meydana gelen bu genel azalmaya karşın devletin hala aktif rol oynadığı Doğu Avrupa ülkelerinde kamu harcamaları hala yüksek seviyelerde seyretmekte ve bunun sonucunda kamu borçlanmasının GSYİH içindeki payı düşürülememiştir.

Büyük ölçüde merkezi planlamanın geçerli olduğu bir ekonomide maliye politikasının rolü oldukça sınırlıdır. Çünkü fiyatların tahsis edici önemi çok düşüktür (Feltenstein,1990: 1) Ancak geçiş ekonomisi tanımlaması içine dahil edilen bir çok ekonomide, özellikle de nispeten büyük ekonomilerde, kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı oldukça yüksek seyretmektedir.

Tanzi ve Tsibouris (2000)'e göre kamu harcamalarının GSYİH içindeki payının yüksek kalmaya devam etmesinin temel nedeni kamu harcaması / GSYİH oranını düşürmek amacıyla söz

konusu ülke ekonomilerindeki kamu harcamalarında meydana gelen çok önemli kesintilerin milli gelir üzerinde yarattığı önemli düşüşlerdir. Bu harcamaların geniş ölçüde maaş ve ücretlere yönelmesi ise kesinti yapmayı oldukça güçleştirmektedir zira bu harcamalarda kısa dönemde bir düşüşe gitmek oldukça zordur. Diğer bir neden ise devletin merkezi planlı dönemde geleneksel olarak yürüttüğü birçok iktisadi faaliyetten piyasa mekanizmasına geçiş sürecinde de uzaklaşamamış olmasıdır.

Kamu borçlanması açısından bakıldığında birkaç ülke ekonomisi dışında, özellikle Avrupa Birliği müzakere sürecinde olan ülkelerde Maastricht Kriterleri'nin de olumlu etkisiyle Kamu borçlanması / GSYİH oranlarında önemli düşüşler gerçekleşmiştir.

Tablo I: Geçiş Ekonomilerinde Kamu Kesimi Genel Dengesinin GSYİH İçindeki Payı (%)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 *	2006 **
ARNAVUTLUK	-	-	-	-24,0	-16,2	-8,7	-4,7	-3,2	-5,4	-2,5	-2,3	-1,1	-0,9	0,1	-0,7	-4,5	-2,5	-3,2
AZERBAYCAN	-	-	-	2,7	-15,3	-11,2	-3,1	-2,4	-4,0	-3,9	-4,7	-0,6	-0,4	-0,5	-1,2	0,8	-0,7	-0,9
BEYAZ RUSYA	-	-	-	-2,0	-5,5	-3,5	-2,7	-1,5	-0,7	-1,0	-2,0	-0,1	-1,9	-2,1	-1,7	0,0	-0,7	-0,3
BOSNA HERSEK	-	-	-	-	-	-	-	-4,4	-0,5	-5,2	-4,8	-3,1	-2,5	-4,1	-1,7	-1,9	0,7	-0,6
BULGARİSTAN	-1,0	-8,1	-4,5	-2,9	-10,9	-5,7	-5,6	-10,3	-0,3	1,7	0,4	-0,5	1,9	0,1	0,3	1,9	3,1	3,0
ÇEK CUMHURİYETİ	-	-0,2	-1,9	-3,1	2,6	-1,2	-1,1	-1,6	-2,4	-4,2	-3,6	-3,8	-5,8	-6,8	-6,6	-2,9	-2,6	-3,3
ERMENİSTAN	-	-	-	-	-	-16,5	-9,0	-8,5	-5,8	-4,9	-7,2	-6,4	-3,8	-0,4	-1,1	-1,8	-2,6	-2,8
ESTONYA	-	-	-	-	-	1,2	-1,2	-1,5	1,9	-0,3	-3,7	-0,6	0,3	0,9	2,3	1,4	1,6	0,1
GÜRCİSTAN	-	-	-	-25,4	-26,2	-7,4	-5,3	-7,3	-6,7	-5,4	-6,7	-4,0	-2,0	-2,0	-2,5	2,3	-1,5	-1,1
HIRVATİSTAN	-	-	-	-4,2	-0,9	0,6	-0,7	-0,4	-1,3	-3,5	-8,2	-7,5	-6,8	-4,9	-6,2	-4,9	-4,1	-3,0
KARADAĞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-6,9	-4,0	-3,8	-4,9	-2,6	-1,7	-0,3
KAZAKİSTAN	-	-	-	-7,3	-4,1	-7,4	-3,4	-5,3	-7,0	-8,0	-5,2	-1,0	2,7	1,4	2,9	2,6	6,0	5,7
KIRGIZİSTAN	-	-	-	-	-14,4	-11,6	-17,3	-9,5	-9,2	-9,5	-12,7	-11,4	-5,6	-5,3	-5,2	-4,1	-4,0	-3,1
LETONYA	-	-	-	-	-	-3,9	-3,6	-1,7	0,7	-0,6	-4,9	-2,8	-2,1	-2,3	-1,2	-0,9	0,2	-1,5
LİTVANYA	-	-	-	-	-5,3	-4,8	-4,2	-4,4	-1,1	-3,0	-5,6	-2,5	-2,0	-1,4	-1,2	-1,5	-0,5	-1,8
MACARİSTAN	-	0,0	-2,9	-6,1	-6,0	-7,5	-6,7	-5,0	-6,8	-8,0	-5,6	-3,0	-3,5	-8,4	-6,4	-5,4	-6,1	-8,6
MAKEDONYA	-	-	-	-9,8	-13,4	-2,7	-1,0	-1,4	-0,4	-1,7	0,0	2,5	-6,3	-5,6	-0,1	0,7	0,3	-0,6
MOĞOLİSTAN	-	-	-12,7	0,7	-5,9	-13,0	-5,2	-7,5	-9,1	-14,3	-12,2	-7,0	-5,4	-5,9	-4,2	-2,1	3,2	1,7
MOLDOVYA	-	-	-	-26,6	-7,5	-10,6	-6,7	-8,0	-10,5	-7,4	-6,2	-1,8	-0,3	-2,2	1,0	0,4	1,6	-1,7
ÖZBEKİSTAN	-	-	-	-18,5	-18,3	-4,4	-4,1	-7,3	-2,2	-3,3	-2,6	-2,5	-1,3	-1,9	0,1	0,6	1,2	0,1
POLONYA	-7,4	3,1	-2,3	-5,3	-2,8	-2,8	-3,1	-3,3	-4,4	-3,9	-3,1	-2,3	-3,7	-3,2	-4,7	-3,9	-2,4	-2,8
ROMANYA	-	-	-	-4,6	-0,3	-2,2	-2,5	-3,9	-4,5	-4,4	-2,1	-3,8	-3,5	-2,0	-2,0	-1,4	-0,8	-2,5
RUSYA	-	-	-	-18,9	-7,3	-10,4	-6,6	-9,4	-8,5	-8,1	-3,1	3,2	2,7	0,6	1,1	5,0	7,5	6,7
SIRBİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1,0	-4,9	-8,3	-3,4	0,0	0,9	2,7
SLOVAKYA	-	-	-	-11,9	-5,7	-1,4	0,4	-1,3	-5,2	-5,0	-7,1	-12,2	-6,5	-7,7	-3,7	-3,0	-2,9	-2,7
SLOVENYA	-	-	2,6	1,2	0,9	0,0	0,0	0,3	-1,1	-0,7	-0,6	-1,3	-1,3	-2,9	-1,3	-1,4	-1,1	-1,5
TACİKİSTAN	-	-	-	-31,2	-22,3	-10,1	-6,1	-5,8	-3,8	-3,8	-3,1	-5,6	-3,2	-2,5	-1,8	-2,4	-2,9	-4,5
TÜRKMENİSTAN	-	-	-	-9,4	-3,5	1,7	0,4	0,3	-0,2	-2,6	0,0	-0,3	0,6	0,2	-1,3	0,0	0,9	0,0
UKRAYNA	-	-	-	-24,0	-16,2	-8,7	-4,7	-3,2	-5,4	-2,5	-2,3	-1,1	-0,9	0,1	-0,7	-4,5	-2,5	-3,2

* Tahmin ** Projeksiyon

Kaynak : EBRD, Selected Economic Indicators Data, http://www.ebrd.org 'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo II: Geçiş Ekonomilerinde Kamu Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 *
ARNAVUTLUK	-	-	-	58,0	54,5	50,6	42,5	39,9	44,2	38,0	34,1	34,5	34,4	35,6	37,2	40,0	42,7
AZERBAYCAN	-	-	-	48,4	55,9	36,8	21,1	16,7	19,2	23,7	23,6	20,8	18,7	27,7	28,3	26,0	23,5
BEYAZ RUSYA	-	-	-	47,8	57,9	47,3	42,5	40,7	46,2	45,4	47,3	45,9	46,8	46,6	47,7	46,0	49,1
BOSNA HERSEK	-	-	-	-	-	-	-	52,7	39,7	61,8	65,0	56,6	52,1	53,9	51,3	50,8	47,7
BULGARİSTAN	55,3	58,4	41,3	43,6	48,1	45,7	41,3	42,0	33,1	37,0	39,6	39,7	38,3	37,2	38,2	37,5	38,3
ÇEK CUMHURİYETİ	-	54,5	51,6	49,6	41,2	43,8	40,5	39,8	39,3	38,4	42,9	42,6	45,2	47,3	47,7	44,6	44,1
ERMENİSTAN	-	-	-	-	-	44,1	28,9	26,1	25,5	25,6	30,1	25,9	20,9	19,3	18,9	17,2	17,7
ESTONYA	-	-	-	-	38,3	38,5	39,4	38,0	35,1	38,2	40,3	35,3	33,5	34,3	34,1	35,9	38,5
GÜRCİSTAN	-	-	-	-	-	-	12,3	21,1	21,0	19,1	22,1	19,2	18,3	17,8	18,7	19,5	24,9
HIRVATİSTAN	-	-	-	38,9	37,3	25,3	48,9	45,3	44,4	54,6	56,6	56,6	52,7	50,7	51,4	50,0	48,8
KARADAĞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36,5	39,9	37,3	45,6	43,3	42,0
KAZAKİSTAN	-	-	-	-	25,2	18,4	20,8	18,6	20,4	26,1	23,2	23,2	23,0	21,0	22,5	22,0	22,6
KIRGIZİSTAN	-	-	-	-	39,0	32,4	33,2	33,4	33,1	33,9	34,0	29,9	26,0	28,1	27,4	27,2	28,3
LETONYA	-	-	-	-	-	36,6	37,5	36,0	37,0	40,2	41,0	36,7	34,6	35,3	34,6	35,6	37,0
LİTVANYA	-	-	-	-	35,4	37,4	34,7	33,4	32,8	34,6	37,2	32,5	31,0	30,6	30,8	33,5	32,9
MACARİSTAN	-	56,6	56,4	60,2	60,2	59,5	52,6	48,8	49,5	50,4	49,9	47,4	48,0	52,1	49,8	49,5	50,6
MAKEDONYA	-	-	-	49,1	53,6	45,8	39,0	37,1	35,1	35,0	35,4	33,7	40,3	40,5	38,5	35,8	37,8
MOĞOLİSTAN	-	-	47,1	24,5	38,9	43,4	31,5	32,7	34,5	41,9	39,4	41,5	43,9	44,4	42,1	39,4	33,7
MOLDOVYA	-	-	-	49,0	28,0	49,5	46,2	43,8	49,0	44,9	36,6	34,5	29,4	31,5	33,1	35,2	38,0
ÖZBEKİSTAN	-	-	-	-	54,2	33,5	38,7	41,6	32,3	34,3	32,0	38,9	36,0	37,2	33,9	32,1	32,6
POLONYA	-	-	44,6	50,5	50,3	51,1	50,1	50,2	49,1	47,5	47,1	43,6	43,6	44,2	44,6	42,5	43,2
ROMANYA	-	-	-	42,0	33,8	33,4	34,7	33,8	33,9	35,1	35,5	35,3	33,3	32,3	30,9	31,1	31,1
RUSYA	-	-	-	58,4	43,6	45,1	43,3	45,3	47,8	42,5	36,7	33,7	34,6	37,1	35,7	33,6	36,0
SIRBİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40,4	43,8	51,8	46,7	45,3	43,1
SLOVAKYA	-	-	-	58,0	78,8	57,8	54,1	61,5	65,0	60,8	56,9	63,1	43,8	43,3	39,4	38,9	36,8
SLOVENYA	-	-	41,1	44,1	45,5	44,9	41,6	40,7	41,4	42,2	42,6	43,0	44,0	43,6	44,0	44,1	44,4
TACİKİSTAN	-	-	-	57,8	46,5	52,9	24,4	17,9	15,9	15,0	14,9	19,2	18,4	19,2	19,1	20,3	23,0
TÜRKMENİSTAN	-	-	-	30,3	16,6	19,3	20,1	16,3	25,0	24,6	19,4	23,9	21,1	18,1	19,4	19,6	18,8
UKRAYNA	-	-	-	58,0	54,5	50,6	42,5	39,9	44,2	38,0	34,1	34,5	34,4	35,6	37,2	40,0	42,7

* Tahmin

Kaynak : EBRD, Selected Economic Indicators Data, http://www.ebrd.org 'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo III: Geçiş Ekonomilerinde Kamu Borçlanmasının GSYİH İçindeki Payı (%)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 *
ARNAVUTLUK	-	-	-	-	-	-	21,7	24,3	30,1	37,6	51,0	45,9	36,9	33,5	29,0	25,9	22,8
AZERBAYCAN	-	-	-	-	-	25,7	19,6	14,1	13,5	14,9	24,2	20,3	20,9	20,5	20,0	18,6	13,3
BEYAZ RUSYA	-	-	-	-	-	-	17,9	9,8	11,6	11,3	13,0	16,5	13,2	11,0	10,4	8,9	8,4
BOSNA HERSEK																	
BULGARİSTAN	-	-	184,5	165,5	172,0	183,2	114,9	319,8	105,1	79,6	79,3	73,6	69,9	56,3	48,2	40,7	31,9
ÇEK CUMHURİYETİ	-	-	-	-	18,8	17,6	14,4	12,4	11,5	13,2	13,5	18,2	25,9	28,5	30,1	30,7	30,3
ERMENİSTAN	-	-	-	-	-	30,9	29,7	34,3	39,8	39,5	44,4	46,8	45,3	46,6	40,9	32,6	24,3
ESTONYA	-	-	-	-	-	-	8,2	7,5	6,4	5,6	6,0	4,7	4,7	5,8	6,0	5,5	4,8
GÜRCİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58,2	77,0	69,8	68,4	67,4	61,5	47,0	35,8
HIRVATİSTAN	-	-	-	-	-	22,0	19,3	29,2	32,4	37,6	46,4	39,7	40,6	40,0	41,0	43,6	44,2
KARADAĞ																	
KAZAKİSTAN	-	-	-	-	-	27,7	14,5	13,8	17,1	22,4	31,5	25,5	20,4	17,7	15,0	11,4	10,0
KIRGIZİSTAN	-	-	-	-	34,3	31,4	45,7	60,9	68,4	110,7	134,3	113,3	107,3	107,3	104,9	94,3	90,1
LETONYA	-	-	-	-	-	12,8	14,7	13,3	11,0	9,8	12,6	12,9	15,0	13,5	14,4	14,6	11,9
LİTVANYA	-	-	-	-	-	-	-	-	15,2	16,5	23,0	23,8	22,9	22,3	21,2	19,5	18,7
MACARİSTAN	-	-	74,6	79,0	90,4	86,0	84,3	71,5	64,2	61,9	61,2	54,9	51,7	55,0	56,7	57,1	58,4
MAKEDONYA	-	-	-	-	-	-	-	-	47,9	52,0	57,4	53,2	51,6	49,6	45,7	44,3	47,6
MOĞOLİSTAN	-	-	-	27,2	62,7	61,0	38,5	47,7	62,0	81,5	99,7	97,3	90,1	100,3	121,2	100,7	83,5
MOLDOVYA	-	-	-	-	-	5,7	7,4	57,1	63,7	108,5	103,3	91,7	78,4	73,1	58,9	46,0	37,3
ÖZBEKİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	10,0	11,0	12,7	11,8	42,1	59,4	54,6	43,4	36,5	29,9
POLONYA	-	95,1	81,8	86,7	88,7	72,4	49,6	43,9	44,0	39,1	40,3	36,8	36,7	39,8	43,9	41,9	42,0
ROMANYA	-	-	-	-	-	-	20,5	27,8	16,0	17,8	24,2	22,7	23,2	23,3	21,3	18,5	19,0
RUSYA	-	-	-	-	-	47,8	46,3	49,0	57,2	81,9	90,0	62,5	48,2	41,4	32,4	25,9	16,5
SIRBİSTAN																	
SLOVAKYA	-	-	-	-	29,9	26,3	23,3	23,3	33,0	34,0	47,2	49,9	49,2	43,3	42,7	41,6	34,5
SLOVENYA	-	-	-	45,6	21,1	18,5	17,4	21,0	21,4	23,4	24,6	27,1	28,2	29,7	29,1	29,4	28,8
TACİKİSTAN	-	-	-	-	0,0	75,5	130,0	82,4	98,7	89,4	113,5	124,5	97,0	78,8	63,0	39,4	38,4
TÜRKMENİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKRAYNA	-	-	-	-	-	-	21,7	24,3	30,1	37,6	51,0	45,9	36,9	33,5	29,0	25,9	22,8

* Tahmin Kaynak : EBRD, Selected Economic Indicators Data, http://www.ebrd.org'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Geçiş Ekonomileri Ve Mali Anayasa

Merkezi planlamanın geçerli olduğu bir ekonomiden piyasa mekanizmasına doğru adımlar atan, iktisadi, siyasal, kurumsal ve sosyal reformların yürütülmeye çalışıldığı geçiş ekonomilerinde devletin iktisadi hayattaki rolünü sorgulamak bir anlamda reform sürecindeki en önemli adımdır.

İktisat ve maliye yazınında hâkim iktisadi düşüncede, müdahaleci devlet anlayışından, piyasa mekanizmasının etkin olarak çalışmasını sağlayacak kurum ve kuralların oluşmasını sağlayan, ekonomiye doğrudan müdahalelerden kaçınan, hak ve yetkileri anayasal düzeyde belirlenmiş ve sınırlanmış devlet anlayışına doğru bir değişim söz konusu olmuştur. Ancak burada yanlışa düşülen nokta piyasa mekanizmasının geliştirilmesi sürecinde devletin tamamıyla iktisadi düzenden ayrılması gerekmesi olarak anlaşılmıştır. Aslında devlet piyasa mekanizmasının geliştirilmesi sürecinde oldukça aktiftir ve önemli görevlere sahiptir (Altay, 2001: 16).

Geçiş ekonomilerinde devletin sahip olduğu vergileme, harcama, borçlanma ve para basma yetkilerinin mutlaka anayasal normlarla sınırlandırılması önem taşımaktadır. Ekonomik anayasa reformu aynı zamanda mali disiplin ve mali sorumluluk ahlakının kurumsallaştırılması açısından da büyük önem taşımaktadır. (Aktan, 2002: 16).

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri geçiş ekonomilerinde mali disiplinin sağlanması amacıyla, yine bir mali anayasa olarak kabul edilebilecek Maastricht Kriterleri hedef olarak seçilmiş ve gerçekten olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Burada mali disiplinin önemi ortaya çıkmakta ve "Toplumsal uzlaşma"nın sağlanması mali disiplinin sağlanabilmesi için atılacak adımlardan en önemlisi olmaktadır (Arıkan, 2002: 208).

Sachs ve Diğ. (2000) geçiş ekonomilerinde anayasal reformlara dikkat çekmiş ve anayasal düzenlemelerle paralellik taşımayan geçiş ekonomisi reformlarının her zaman olumlu sonuçlar vermeyeceğini vurgulamışlardır.

Kanımızca piyasa mekanizmasının geliştirilmesi ve maliye politikası uygulamaları açısından geçiş sürecindeki devletlerin önemli görevlerinden biri mali anayasa oluşturmasıdır. Mali anayasanın oluşturulması, mali disiplini sağlayarak, devletin maliye politikası araçlarının sınırlarını belirleyerek ve sınırlandırarak keyfi uygulamalara yer vermesini önleyeceği gibi piyasa mekanizmasının işleyişine de hız kazandıracaktır.

Sonuç Ve Değerlendirme

Kamusal mallar, kamusal harcamalar, vergi, borçlanma, denk bütçe ve mali federalizm anayasalarından oluşan mali anayasa, devletin sahip olduğu vergileme, harcama, borçlanma ve idareler arası gelir bölüşümü yetkilerinin mutlaka anayasal normlarla sınırlandırılmasını ifade eder.

Merkezi planlamaya sahip bir ekonomiden piyasa mekanizmasına dayalı bir yapıya doğru bir dönüşüm yaşayan geçiş ekonomilerinin bir bölümünde devletin ekonomideki nispi payı azaltılamamış ve geçiş sürecince arzulanan hedefler gerçekleştirilememiştir. Bu ülkelerde bir mali anayasanın oluşturulması, mali disiplini sağlayarak, devletin maliye politikası araçlarının sınırlarını belirleyerek ve sınırlandırarak keyfi uygulamalara yer vermesini önleyeceği gibi piyasa mekanizmasının işleyişine de yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

Aktan, C. C. (2002), "Dünyadaki yeni trendler çerçevesinde devletin değişen rolü ve geçiş ekonomileri", Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslar arası Sempozyumu, 2-4 Mayıs 2002 – Bişkek, Kırgızistan.

Aktan, C. C. (1994), Çağdaş liberal düşüncede politik iktisat, Ankara: Takav Matbaası.

Altay, A. (2001), "Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Kamu Maliyesi Sorunları ve Çözüm Önerileri", Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, Yıl:2001.

Arıkan, Z. (2002), "Geçiş ekonomilerinde mali disiplin", Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslar arası Sempozyumu, 2-4 Mayıs 2002 – Bişkek, Kırgızistan.

Buchanan J. M. (1986), "The Public Choice Perspective" iç: Liberty, Market and State, New York University Press, 19-27.

Buchanan J.M. ve M. Flowers (1986), The Public Finance, Illionis: Irvin Inc.

Buchanan J. M. (1987), Constitutional Economics, The New Palgrave – A dictionary of Economics, Londra: Macmillan.

Feltenstein, A. (1990), "Fiscal policy during the demise of central planning: The transition to a market economy", IMF Working Paper Series: WP/90/92.

Pirtilla, Jukka (2001), "Fiscal policy and structural reforms in transition economies, an empirical analysis", Economics of Transition Volume 9(1), 29-52.

Purfield, C. (2003), "Fiscal adjustment in transition countries: Evidence from the 1990s ", IMF Working Paper Series: WP/03/36.

Sachs, J, W.T. Woo, X. Yang (2000), "Economic Reforms and Constitutonal Transition" Social Science Research Network Electronic Paper Collection. Adres: http://www.papers.ssrn.com/paper.tat?abstract_id=254110.

Sakınç, S. (2005), Geçiş Ekonomileri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Reformlar, Manisa: Emek Matbaacılık ve Yayıncılık San. ve Tic Ltd. Şti.

Tandırcıoğlu, H. (2002), "Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, 198-226.

Tanzi, V., G. Tsibouris (2000), "Fiscal reform over ten years of transition", IMF Working Paper Series: WP/00/113.

Turan, G. (2006), "Piyasa ekonomisine geçiş ülkelerinde reformlar ve yeni devletin işlevleri", Kamu-İş, Cilt 8, Sayı: 4.